

ЗАТВЕРДЖЕНО:

Наказом директора

БО «БФ «Карітас-Київ»

№ 10/2018 – АФ

Р.І. Сиротич

ПОЛІТИКА ТА ПРОЦЕДУРИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ

Благодійної організації
«Благодійного фонду «Карітас-Київ»

Київ, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА, ЦІЛІ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ	4
ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ	5
ЦІННОСТІ ТА ПРИНЦИПИ БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «КАРІТАС-КИЇВ»	8
ЦІЛІ Й ЗАВДАННЯ БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «КАРІТАС-КИЇВ»	10
РОЗДІЛ 1. ПРЕДСТАВЛЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ	11
РОЗДІЛ 2. СВІДЧЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В УКРАЇНІ	13
2.1. ФІЗИЧНЕ НАСИЛЬСТВО	13
2.2. ПСИХОЛОГІЧНЕ (ЕМОЦІЙНЕ) НАСИЛЬСТВО	13
2.3. НЕДБАЛЕ СТАВЛЕННЯ ТА ВІДМОВА ВІД ДІТЕЙ	14
2.4. СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО / ЕКСПЛУАТАЦІЯ	14
2.5. ДИТЯЧА ПРАЦЯ	16
2.6. ЦЬКУВАННЯ У ШКОЛІ	16
РОЗДІЛ 3. СЕРЕДОВИЩЕ ТА ЗАКОНОДАВСТВО	18
3.1. (НЕ) СПРИЯТЛИВЕ СЕРЕДОВИЩЕ	18
3.2. ЗАКОНОДАВСТВО, ЩО СТОСУЄТЬСЯ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ	18
РОЗДІЛ 4. ВПЛИВ БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «КАРІТАС-КИЇВ»	21
РОЗДІЛ 5. ПРАВИЛА ТА ПРОЦЕДУРИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ, РОЗПІЗНАВАННЯ ТА РЕАГУВАННЯ НА НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ (АБО ЙОГО ПІДОЗРУ)	22
5.1. ЗАПОБІГАННЯ	22
5.2. РОЗПІЗНАВАННЯ	23
5.2.1. ОЗНАКИ ФІЗИЧНОГО НАСИЛЬСТВА	23
5.2.2. ОЗНАКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО (ЕМОЦІЙНОГО) НАСИЛЬСТВА	23
5.2.3. ОЗНАКИ НЕДБАЛОГО СТАВЛЕННЯ, ВІДМОВИ ВІД ДІТЕЙ	24
5.2.4. ОЗНАКИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА / ЕКСПЛУАТАЦІЇ	24
5.2.5. ОЗНАКИ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ	24
5.2.6. ОЗНАКИ ЦЬКУВАННЯ У ШКОЛІ	24
5.3. РЕАГУВАННЯ	26
5.3.1. ЗВЕРНЕННЯ УВАГИ НА ОЗНАКИ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ	26
5.3.2. СТАВЛЕННЯ ЗАПИТАНЬ ЩОДО ПОВЕДІНКИ	26
5.3.3. ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО НАСИЛЬСТВО	27
5.3.4. ПРИКЛАД ПРОЦЕДУРИ ПОВІДОМЛЕННЯ	28

5.4. ПЕРЕНАПРАВЛЕННЯ	29
КОДЕКС ПОВЕДІНКИ	31
ПРОСТІ «МОЖНА» ТА «НЕ МОЖНА»	32
МАТРИЦЯ ОЦІНКИ ПОТЕНЦІЙНИХ РИЗИКІВ, ЯКІ МОЖУТЬ ЗАГРОЖУВАТИ ДІТЯМ ПІД ЧАС ЗАХОДІВ ЧИ ПОСЛУГ, ЩО НАДАЮТЬСЯ БФ «КАРІТА-КИЇВ»	33
ФОРМА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО НАСИЛЬСТВО НАД ДИТИНОЮ (ЧИ ЙОГО ПІДОЗРУ)	34
ФОРМА РЕЄСТРАЦІЇ ВИПАДКУ НАСИЛЬСТВА У ШКОЛІ З МЕТОЮ ВЖИТТЯ НЕОБХІДНИХ ЗАХОДІВ	36
ПІДТВЕРДЖЕННЯ ПРО ОЗНАЙОМЛЕННЯ З «ПОЛІТИКОЮ ТА ПРОЦЕДУРОЮ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ» БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «КАРІТАС-КИЇВ»	39

ПЕРЕДМОВА

Політика Благодійної організації Благодійний фонд «Карітас-Київ» (далі БФ «Карітас-Київ») розроблена на основі документу Міжнародного благодійного фонду «Карітас Україна» (далі МБО «Карітас Україна») «Політика та процедура захисту дітей «Карітас Україна».

Цей документ є джерелом інформації та довідковим матеріалом для всіх **працівників, стажерів, консультантів, волонтерів та будь-яких інших осіб на посадах всіх рівнів та з різним ступенем відповідальності, які працюють з дітьми безпосередньо чи опосередковано** в межах організації «Карітас-Київ». Політика може також використовуватися партнерами БФ «Карітас-Київ», такими як національні та місцеві представництва органів влади, урядові та неурядові організації всіх рівнів та ін. Вона знаходиться у публічному доступі та може переглядатися.

Ця політика є **адаптованою та стиснутою версією** визнаних на міжнародному рівні політик захисту дітей, розроблених ЮНІСЕФ, ВООЗ, «Врятуймо дітей», «Національне товариство попередження жорстокого поводження з дітьми», «ChildHope», «TearFund», «World Vision UK» та ін.

ЦІЛІ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ:

- Покращити обізнаність із фактом жорстокого поводження з дітьми в Україні, його причинами та наслідками;
- Встановити мінімальні стандарти для захисту дітей в Україні;
- Надати цільовий орієнтир, за допомогою якого можуть оцінюватися існуючі та майбутні заходи захисту дітей;
- Надати основу для звітності та відповідальності, якщо існуюча чи майбутня практика не відповідатиме встановленим стандартам;
- Пропагувати передовий досвід та забезпечувати співпрацю між усіма сторонами для створення та підтримання безпечного середовища для дітей;
- Захистити дітей від насильства.

ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ

ДИТИНА

Відповідно до Конвенції ООН з прав дитини, дитина – це особа, яка не досягла віку 18 років. В українському законодавстві не вживається термін «дитина», а радше «неповнолітній». Відповідно до Статті 1 закону 1993 року «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді», неповнолітня особа - це будь-який громадянин, який не досяг 18-річного віку.

НАСИЛЬСТВО ЩОДО ДИТИНИ

Відповідно до Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), «неналежне поводження з дітьми, яке іноді називається насильством над дитиною чи недбальством щодо дитини, включає всі форми фізичного та емоційного неналежного поводження, сексуальні домагання, недбалість та експлуатацію, що призводить до потенційної шкоди здоров'ю дитини, її гідності. В межах цього широкого поняття, можна виокремити п'ять підтипів – фізичне насильство, сексуальне насильство, недбальство та недбале ставлення, емоційне насильство, та експлуатація».

ЗАХИСТ ДИТИНИ

Відповідно до ЮНІСЕФ, захист дитини – це «широкий термін, який описує філософію, політику, стандарти, вказівки та процедури для захисту дітей від навмисної та ненавмисної шкоди. У даному контексті, це стосується, зокрема, обов'язку організацій та осіб, пов'язаних з цими організаціями - щодо дітей та їх опіки».

ПОЛІТИКА ЗАХИСТУ ДІТЕЙ

Відповідно до Установлених стандартів, політикою захисту дітей є твердження про наміри, яке демонструє відданість захистити дітей від насилля та пояснює, що саме необхідно для захисту дітей. Вона допомагає створити безпечне та позитивне оточення для дитини та показати, що організація серйозно та відповідально сприймає свій обов'язок щодо опіки.

ІНФОРМОВАНА ЗГОДА

Здатність дитини надавати згоду на основі всієї наявної інформації відповідно до її віку та можливостей. Наприклад, якщо дитину необхідно сфотографувати, вона повинна бути поінформована про те, як буде використана фотографія, і матиме можливість відмовитися.

СКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ОБСТАВИНИ, У ЯКИХ ПЕРЕБУВАЄ ДИТИНА

Відповідно до Порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ при забезпеченні соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати життю та здоров'ю дитини (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2018 р.), це умови, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток дитини (пов'язані з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин, іншими видами залежності, жорстоким поводженням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо), установлені за результатами оцінки потреб дитини. Факт перебування дитини в складних життєвих обставинах установлюється за результатами оцінки потреб дитини у разі виявлення умов чи обставин, що негативно впливають на життя, стан здоров'я, розвиток дитини та призводять до неналежного рівня задоволення її індивідуальних потреб відповідно до віку, статі, стану здоров'я, інвалідності, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності.

ДИТИНА, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства», це дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поведінням, зокрема, домашнім насильством, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини.

ЖОРСТОКЕ ПОВЕДІННЯ З ДИТИНОЮ

Відповідно до Порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ при забезпеченні соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати життю та здоров'ю дитини (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2018 р.), це будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною (зокрема домашнього насильства), а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини (зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини), вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини; будь-які форми рабства або практика, подібна до рабства (зокрема продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах); використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва творів, зображень, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм, інших предметів порнографічного характеру; робота, яка за характером чи умовами виконання може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини; використання дитини в жебрацтві, втягнення її в жебрацтво (систематичне випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб); втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин; ситуації, за яких дитина стала очевидцем злочину проти життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи, статевої недоторканності особи; статеві зносини та розпусні дії відносно дитини з використанням примусу, погрози, сили, довіри, авторитету, впливу на дитину, особливо вразливої для дитини ситуації, зокрема, з причин розумової чи фізичної неспроможності, пов'язаних із віком, фізичних, психічних, інтелектуальних чи сенсорних порушень або залежного середовища, у тому числі в сім'ї.

ЗАГРОЗА ЖИТТЮ АБО ЗДОРОВ'Ю ДИТИНИ

Відповідно до Порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ при забезпеченні соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати життю та здоров'ю дитини (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2018 р.), це обставини, що можуть призвести чи вже призвели до тяжких наслідків для життя, стану здоров'я та розвитку дитини, зокрема, спричинили тяжку, у тому числі невиліковну, хворобу, тілесні ушкодження середньої тяжкості, тяжкі тілесні ушкодження або заподіяння шкоди нормальному фізичному, духовному, моральному розвитку дитини, у зв'язку з чим вона потребує допомоги.

СУБ'ЄКТИ ВИЯВЛЕННЯ ТА (АБО) ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ, У ТОМУ ЧИСЛІ ТАКИХ, ЩО МОЖУТЬ ЗАГРОЖУВАТИ ЖИТТЮ ТА ЗДОРОВ'Ю ДИТИНИ

Відповідно до Порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ при забезпеченні соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати життю та здоров'ю дитини (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2018 р.), це органи державної влади та органи місцевого самоврядування (структурні підрозділи районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад, сільських, селищних рад об'єднаних

територіальних громад з питань освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення та ін.), служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, заклади освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, органи Національної поліції, територіальні органи ДСНС та підпорядковані підрозділи, спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правової допомоги, регіональні та місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, бюро правової допомоги (далі – уповноважені структури). До суб'єктів виявлення та організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати життю та здоров'ю дитини, належать також підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, в тому числі дитячі „гарячі лінії”, кол-центри з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, громадські об'єднання та іноземні неурядові організації, фізичні особи – підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, фізичні особи, які надають соціальні послуги дітям, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах;

ДИТИНА-КРИВДНИК

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (від 07.12.2017 N 2229-VIII) це особа, яка не досягла 18 років та вчинила домашнє насильство у будь-якій формі.

ПОТЕРПІЛИЙ

Відповідно до чинного кримінального процесуального закону (стаття 55), це фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

ЦІННОСТІ ТА ПРИНЦИПИ БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «КАРІТАС-КИЇВ»

Благодійний фонд «Карітас-Київ» працює з 1992 року - за цей період десятки тисяч потребуючих людей отримали соціальні послуги, гуманітарну допомогу, психологічну та юридичну опіку. Діяльність зосереджена на мешканцях Києва та 5 областей: Київської, Чернігівської, Черкаської, Житомирської та Вінницької; менше охоплюються інші регіони України.

БФ «Карітас-Київ» є частиною світової спільноти Caritas з понад 120-річним досвідом та масштабом роботи в більш як 200 країнах світу, офіційним представництвом в ООН, Раді Європи і Організації африканської єдності.

МБО «Карітас Україна» є членом організації Caritas Internationalis, всесвітньої конфедерації 164 католицьких церков, національних організацій-членів, які надають гуманітарну допомогу, соціальні послуги та адвокацію у 200 країнах та територіях по всьому світу. Їх місією є «служити усім бідним, слабким, знедоленим та соціально відкинутим»¹, а також сприяти створенню та підтримці оточення, яке пропагує ці основні цінності та попереджує будь-які види жорстокості, приниження чи експлуатації, включаючи щодо дітей.¹

Діяльність БФ «Карітас-Київ» здійснюється на християнських засадах і цінностях, але незалежно від віросповідання, соціального становища особи, якій надається допомога/соціальна послуга, її етнічного походження, статі, віку.

МБО «Карітас Україна» є одним із засновників БФ «Карітас-Київ», тому цінності та принципи МБО «Карітас Україна» та БФ «Карітас-Київ» є однаковими.

Усі працівники, стажери, консультанти, волонтери та будь-які інші особи, які працюють чи іншим чином залучені до роботи в організації, повинні зберігати гідність бенефіціарів та керуватися нижченаведеними цінностями та принципами, які гарантують, що їхня особиста та професійна поведінка завжди відповідає найвищим стандартам.

¹<https://www.caritas.org/includes/pdf/CodesEthicsConduct.pdf>

ЦІННОСТІ

Справедливість – супроводження, служіння та захист у справах маргіналізованих, допомога їм змінити суспільство, у якому вони живуть та структури, які спричиняють їхню бідність;

Спільне добро – робота з іншими релігійними традиціями, урядами, ширшим соціальним прошарком та органами влади для захисту людської гідності, забезпечення особистих та суспільних прав та виконання обов'язків, а також для сприяння загальному благові;

Цілісний людський розвиток – включає духовний, психологічний, емоційний, фізичний, матеріальний та економічний фактор розвитку як комплексний підхід;

Співчуття – переживання через страждання інших та наявність морального обов'язку визнавати засади гуманності та готовність надавати допомогу;

Усвідомлений вибір: жити заради та поруч з бідними – супроводжувати та знаходитися поруч з пригнобленими, допомагати їм відчутти відповідальність за особистий розвиток;

Повага – повага до релігійних традицій, культури, структур та звичаїв оскільки вони охоплюють та зберігають гідність людської особистості;

Солідарність – робота у солідарності зі знедоленими, таким чином радіти плодам миру, справедливості та особистісного розвитку.

ПРИНЦИПИ

Партнерство – тривала відданість узгодженим цілям, заснованим на спільних цінностях, стратегіях та інформації, яка характеризується чесною взаємодією, спільним плануванням, підтримкою, прозорістю та відповідальністю, а також справжньою відкритістю та чутливістю до потреб інших, почуттів, досвіду та мудрості;

Субсидіарність – влада, рішення та відповідальність, які перейшли до найнижчого рівня, на якому вони можуть належним чином використовуватися, таким чином намагаючись максималізуватися та базуватися на місцевих можливостях та ресурсах;

Участь – бенефіціари приймають участь у проектуванні, управлінні та впровадженні проєктів, з якими ми працюємо від їх імені та відповідних рішеннях від оцінки до аналізу;

Уповноваження – допомога людям розвиватися і усвідомлювати усі свої можливості, а також вибудовувати стосунки взаємоповаги, щоб мати можливість контролювати та покращити якість їхнього життя;

Незалежність – члени «Карітас» визначають свої пріоритети та програми, які їм не дозволяється використовувати в якості інструментів для інтересів національної чи іноземної економіки чи політичних інтересів;

Управління та відповідальність – будь-який крок у відповідальності за тих, кому ми служимо та за тих, хто підтримує нашу роботу та суспільство загалом;

Рівність, універсальність, об'єктивність та відкритість – відданість однаковій та активній участі жінок та чоловіків; об'єктивне служіння людям, зокрема тим, які є найбільш вразливими, відповідно до об'єктивної оцінки їх ситуацій та потреб, які вони виражають, незалежно від раси, віку, статі, дієздатності.

ЦІЛІ Й ЗАВДАННЯ БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «КАРІТАС-КИЇВ»

ЦІЛІ, яких намагається досягнути Фонд, здійснюючи благодійну діяльність:

- Поліпшення соціально-економічного становища населення України;
- Сприяння соціальній реабілітації малозабезпечених, безробітних, осіб з інвалідністю, дітей та інших осіб, які потребують піклування /допомоги чи соціальної послуги;
- Сприяння духовному відродженню громадян України.

ЗАВДАННЯ організації:

- Моральна та матеріальна підтримка гуманітарних, соціальних, культурних, оздоровчих ініціатив;
- Надання допомоги соціально незахищеним верствам населення, багатодітним сім'ям, вагітним жінкам, дітям-сиротам, особам похилого віку, інвалідам і всім знедоленим, які мають потребу в цій допомозі;
- Підтримка розвитку охорони здоров'я, соціального захисту, освіти, науки, культури;
- Сприяння захисту і охороні навколишнього природного середовища і тваринного світу;
- Сприяння забезпеченню хворих, інвалідів і одиноких людей похилого віку медикаментами і товарами першої необхідності;
- Надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, у результаті соціальних конфліктів, а також жертвам репресій, біженцям;
- Сприяння державним службам соціального захисту населення щодо пом'якшення наслідків безробіття;
- Сприяння охороні та збереженню культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання;
- Ідейна, організаційна та матеріальна підтримка інших благодійних організацій, як Карітас, так і інших, надання допомоги у їх створенні;
- Участь у підтримці реалізації міжнародних і національних програм і проектів з метою виконання статутних завдань.

РОЗДІЛ 1.

ПРЕДСТАВЛЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

Насильство над дітьми існує в будь-якому суспільстві, незважаючи на глобальні спроби викоринити його. В той час як серйозні випадки можуть бути доведені до відома організацій із захисту прав дітей, багато з них приховуються та не визнаються. Насильство зустрічається у різних проявах та набуває різних форм:

- Фізичне (включає брутальну та жорстоку поведінку, націлену на нанесення дитині травм через побиття, оліки, спробу задушити дитину з метою завдання фізичної та душевної травми);
- Сексуальне (експлуатація дітей для проституції, порнографії, секс-туризму, торгівлі та ранніх шлюбів, непристойне оголення в присутності дитини, зґвалтування, інцест та ін.);
- Недбале ставлення до дитини та відмова від неї (недостатнє піклування про гігієну та здоров'я дитини, незадовільні умови проживання, залишення дитини без нагляду, недостатня увага та захист, відмова від дитини);
- Психологічне/емоційне (націлене на приниження, присоромлення чи погрозу дитині, примушування дитини виконувати дії, які принижують її гідність, або заборона дитині мати друзів);
- Експлуатація дитини, напр. дитяча праця, торгівля дітьми (примушування дитини працювати чи виконувати інші дії, які позбавляють дитину дитинства та можуть завдати їй розбиткові).

Таке неналежне поводження з дітьми може відбуватися як у сім'ях чи прийомних сім'ях, так і у школах, інтернатах та інших державних структурах, які мають справу з дітьми. Дослідження показали ряд причин насильства над дітьми, які включають: особистісні характеристики батьків (злість, стрес, депресія, інші проблеми зі здоров'ям, нестабільність, самотність, ізоляція, жорстоке поводження з ними в дитинстві, самотність, алкоголь чи наркотики, кримінальна поведінка, безробіття, бідність та інші); фактори відносин між батьками/опікунами та їхніми дітьми (незапланована вагітність, погані батьківські навички, схвалення покарання у якості досягнення дисципліни, сімейні конфлікти, розмір сім'ї та ін.); суспільні та соціальні фактори (соціально-економічні недоліки, неякісні шкільні та державні соціальні послуги, нерівність, неблагополучне оточення, війни та ін.)¹. Насильство над дітьми може також стосуватися культурних, релігійних та традиційних факторів, і в той час як насильство націлене на вироблення дисципліни у дітей, змушуючи їх поводитися належним чином та підкорятися, воно може мати дуже негативні наслідки, що приводять до дитячого травматизму та до невиправних проблем в дорослому віці.

Діти, з якими поводилися жорстоко, частіше мають когнітивні порушення, проблеми з фізичним чи психологічним здоров'ям, такі як депресія, тривога, порушення апетиту, нанесення собі шкоди та спроби самогубства, а також незаконне вживання алкоголю та наркотиків. «Пост-травматичні стресові порушення були зафіксовані у чверті дітей, які піддалися жорстокому поводженню».² У них також найчастіше виникають проблеми із навчанням та перспективами працевлаштування, вони стають жорстокими у дорослому житті та поводяться неналежно із власними дітьми.

Випадки насильства над дітьми часто спостерігаються в установах, що працюють з дітьми, які залишилися без піклування батьків. Із 8 мільйонів дітей в Україні більше ніж 94, 705 дітей живуть в таких закладах (ЮНІСЕФ 2012). Деякі з основних причин, чому батьки відмовляються від власних дітей є бідність, безробіття, знецінення сімейних та моральних цінностей, алкоголізм та наркотики. Відмова від дітей ставить дітей та молодь під ризик жорстокого поводження, а також торгівлі для сексуальної експлуатації та примусової праці.³

¹European Report on Preventing Child Maltreatment, WHO (2013): http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf

²Child Protection Programme, UNICEF Ukraine: https://www.unicef.org/ukraine/activities_11386.html

³http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf

Діти-інваліди або діти із особливими потребами також більше за інших знаходяться під ризиком насильства, зокрема, недбалості, оскільки їх часто вважають хворими та неповноцінними і ставляться до них як до вигнанців. У школах чи дитячих установах вони часто почуваються ізольованими, позбавленими спілкування з іншими людьми, що має шкідливий вплив на їх життя та розвиток.

Дані свідчать, що злагоджена реакція суспільства може запобігти насиллю над дітьми. «Послідовні та систематичні дії можуть справитися з головними причинами жорстокості та зробити життя дітей безпечнішим. Такі дії включають програми заохочення позитивного батьківства та надають допомогу сім'ям у зоні ризику».⁴

Важливо, щоб усі ті, хто працює з дітьми, пам'ятали про існування факту насильства над дітьми та його шкідливу дію, розуміли та усвідомлювали її, і щоб вживалися необхідні попереджувальні заходи для його зменшення та викорінення. Так само важливим є сприятливе оточення, включаючи належне законодавство та державні стандарти щодо захисту дітей, ефективні державні соціальні служби, доступ до спеціалізованих послуг (психологи, соціальні працівники, медики та ін.), однакові можливості для навчання, гри, соціалізації та ін.

⁴ЮНІСЕФ (2014), *Hidden in Plain Sight: (Сховано на видному місці) Статистичний аналіз жорстокості проти дітей*, Нью-Йорк: ЮНІСЕФ

РОЗДІЛ 2.

СВІДЧЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В УКРАЇНІ

2.1. ФІЗИЧНЕ НАСИЛЬСТВО

Відповідно до даних ЮНІСЕФ, отриманих у 2012, 61% дітей віком від 2 до 14 років піддавалися «жорсткій дисципліні» (фізичні покарання та/або психологічна агресія) вдома за місяць до опитування. 30% страждали від фізичного чи тілесного покарання, яке визначено як «будь-яке покарання, у якому застосовується фізична сила з ціллю викликати певний біль чи дискомфорт», відповідно до Ради Європи. 57% страждали від психологічної агресії (на них кричали чи ображали).⁵

Результати досліджень, проведених у 2010 році показали, що хлопчики частіше, ніж дівчатка страждають від жорстокої дисципліни (76% у порівнянні з 65%), а діти віком 5-9 частіше страждають від такої дисципліни, ніж діти іншого віку (79% дітей 5-9-річного віку у порівнянні з 60% 2-4-річного віку та 66% 10-14-річного віку). «Істотна різниця у нав'язуванні дітям жорстокої дисципліни не була пов'язана із розміром домашнього господарства, рівнем освіти дорослих чи залученням дітей до дитячої праці».⁶

72% опитаних батьків сказали, що вони «шльопали» своїх дітей, 20% били чи штовхали їх, 29% били їх ременем, а 29% били їх по обличчю⁷. 11% матерів та опікунів думали, що фізичне покарання необхідне для виховання їхніх дітей.

В опитуванні, проведеному у 2009 році із 1,501 батьків віком понад 25 років, 35% вважали, що тілесне покарання заборонено застосовувати, 51% вважали, що тілесне покарання «не повинно застосовуватися загалом, але в деяких ситуаціях воно виправдане», та 12% сказали, що тілесне покарання «можна застосовувати», 54% вважали, що тілесне покарання застосовували до більш ніж 50% дітей по Україні.⁸ Інше опитування у початкових школах Києва виявило, що 74% вчителів вважали, що тілесне покарання принижуює дітей, і означає, що «батьки неналежно виховують дітей»; 76% вважали, що «шльопання» у якості покарання виправдовує втручання третьої сторони.⁷ Тілесне покарання заборонено законом, незважаючи на це, воно все ще зустрічається.

2.2. ПСИХОЛОГІЧНЕ (ЕМОЦІЙНЕ) НАСИЛЬСТВО

Психологічне насильство, зокрема, словесне, виокремлюють як постійне джерело травм для дітей, оскільки діти зростають із низькою самооцінкою та комплексом меншовартості. Дослідження показало, що більш, ніж 30% дітей в Україні постраждали від принизливого словесного насилля вдома або у школах.⁸

Дискримінація – це один з видів психологічного насильства, який включає расизм та ксенофобію, та зокрема впливає на дітей-інвалідів чи дітей зі спеціальними потребами, сиріт, групи меншин, дітей внутрішньо переміщених осіб чи дітей з бідних/незабезпечених сімей. Різноманітні джерела надають свідчення про дискримінацію та утиск дітей держслужбовцями, вчителями, іншими дітьми/ровесниками та в силу інших факторів, таких як колір шкіри, мова, релігія та ін. Існує стереотип, що темношкірі молоді люди – злочинці та якщо вони потрапляють у неприємності, часто до них несправедливо ставляться та карають без належного розслідування.

⁵Фундація «Нічні діти» (2013), Проблема насильства над дітьми: Порівняльний звіт із шести східноєвропейських країн 2010-2013, Варшава: Фундація «Нічні діти»

⁶Український Фонд «Благополуччя дітей» (2009), Моніторинг громадської думки в Україні: Листопад 2009 <http://www.canee.net/files/Omnibus%20research%20Ukraine%202009.pdf>

⁷Український Фонд «Благополуччя дітей» та фундація «Нічні діти» (2009), Відношення київських вчителів до дітей <http://www.canee.net/files/Teachers%20studies%20Ukraine%202009.pdf>

⁸Problem of Child Abuse: Attitudes and Experiences in Seven Countries of Central and Eastern Europe:http://www.respectworks.eu/fileadmin/website/downloads/problem_child_abuse_central_eastern_europe.pdf

У 2013 році, Український фонд «Благополуччя дітей» запустив кампанію під назвою «Слова ранять на все життя» під патронажем Міністерства соціальної політики України.

2.3. НЕДБАЛЕ СТАВЛЕННЯ ТА ВІДМОВА ВІД ДІТЕЙ

Існують дані, що сім'ї, у яких найімовірніше може виникнути недбале ставлення чи відмова від дітей, це ті сім'ї, у яких дохід дуже низький або відсутній, батьки схильні до алкоголізму чи наркоманії, чи ті, у яких батьки страждають від розумової чи фізичної неспроможності. Діти із неблагополучних сімей часто голодні та брудні, живуть чи працюють на вулицях, мають шкідливі звички, стають учасниками бандитських угруповань та вчиняють злочини. Вони знаходяться під надзвичайно високим ризиком експлуатації для примусової праці та сексуального рабства. «Немає офіційної статистики щодо кількості дітей та молоді, що живе та працює на вулицях України, але за підрахунками, цифра коливається від 40,000 до 300,000»⁹

Діти з інвалідністю та спеціальними потребами також найчастіше залишаються без опіки, оскільки батьки не можуть справитися з труднощами необхідної опіки. Таких дітей часто забирають із сімей соціальні служби та поселяють в дитячих установах, де ситуація не менш плачевна. Через нестачу ресурсів, людських та інших, колектив часто не може приділити належної уваги та спеціальної опіки дітям зі спеціальними потребами. Організація «Міжнародний захист прав людей-інвалідів» провела трирічне дослідження життя дітей-інвалідів у державних установах України та побачила, що «більшість дітей проводять свій час у бездіяльності – лежать у ліжечках, сидять на лавках чи лежать на підлозі. У порожніх кімнатах дітей часто садять перед телевізорами із занадто гучно ввімкнутим звуком».¹⁰

Така тривала бездіяльність, брак контакту із людьми та ізоляція лише приводять до погіршення стану та заважають фізичному та розумовому розвитку дитини. Також припускається, що діти-інваліди залишаються у закладах опіки на все життя і тому не мотивовані розвивати навички незалежного життя, якщо вони і так ніколи не використовуватимуться.¹ Такі діти неспроможні захистити себе та не мають підтримки від вихователів, тому найчастіше стають жертвами фізичного чи психологічного насильства від інших дітей (як правило старших) або вихователів. Організація ЮНІСЕФ наголошує на негативному впливі перебування дітей у спецзакладах, прирівнюючи таке перебування із недбальством.¹¹

На протидію глобальній тенденції допомоги покинутим дітям інтегруватися у суспільство, Україна розширює кількість спецзакладів. Організація ЮНІСЕФ робила спроби запобігти відмові від дітей у сім'ях через покращення моніторингу та підтримки біологічних сімей та опікунів. Це привело до зниження кількості дітей у спецзакладах від 2,52 на 1000 у 2007 р. до 1,86 у 2010 р. - проте, це все ще недостатня кількість».² Ініціатива організації ЮНІСЕФ під назвою «Червона картка за відмову від дитини» об'єднує спроби громадянського суспільства, зірок спорту та видатних українців для покращення життя та здоров'я дітей, які перебувають під ризиком чи в небезпеці залишитися на вулиці.³

2.4. СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО / ЕКСПЛУАТАЦІЯ

Діти, що перебувають під найвищим ризиком примусового заняття проституцією, порнографією та торгівлею для надання секс-послуг - це ті діти, які залишилися без опіки, які зазнавали фізичного та/або емоційного насильства, перебували у спецзакладах або жили на вулицях, та не мали фінансової підтримки, або діти з великих, неблагополучних, неповних чи бідних сімей. Втрата провідної ролі сім'ї у вихованні дитини, неготовність вчителів/вихователів/соціальних працівників обговорювати «делікатні» питання на мові,

⁹Red Card to Child Neglect: football to Protect Child Rights in Ukraine, UNICEF Ukraine (2009) https://www.unicef.org/ukraine/media_11166.html

¹⁰No Way Home. The Exploitation and Abuse of Children in Ukraine's Orphanages (2015) <http://bettercarenetwork.org/sites/default/files/No%20Way%20Home%20-%20The%20Exploitation%20and%20Abuse%20of%20Children%20in%20Ukraine%27s%20Orphanages.pdf>

¹¹Every child needs a family: UNICEF launches a public campaign to promote family care in Ukraine, UNICEF Ukraine (2012) https://www.unicef.org/ukraine/media_20953.html

зрозумілій дітям, обмеження законодавства та відсутність належного покарання, корупція, а також недостатня обізнаність суспільства та розуміння явища, його важливості та невідкладності для уникнення поглиблення проблеми.¹²

За підрахунками Фонду «Благополуччя дітей», 1 із 5 дітей в Україні страждають від тієї чи іншої форми сексуального насильства. Вони також показують, що в більшості випадків (8 з 10), особа, що здійснює насильство - це особа, яку дитина добре знає, як наприклад, член сім'ї, родич, друг чи сусід. Дітям часто соромно визнати, що вони піддалися сексуальному насильству та вони рідко кому розповідають про це, особливо державним соціальним службам чи будь-кому, хто міг би вислухати та допомогти.¹³

Відповідно до досліджень організації «Ла Страда Україна» та Всеукраїнської мережі протидії комерційній сексуальній експлуатації дітей, проведених у 2015 році, між 2009 та 2011 рр. Міністерство внутрішніх справ України зареєструвало 43 злочини залучення дітей до проституції. Протягом того ж періоду, поліція встановила 479 осіб віком від 16 до 18 років, які займалися проституцією. Починаючи з 2014 року Україна не збирає цих даних. Приблизна кількість жінок/дівчаток, які надають комерційні сексуальні послуги в

Україні становить 70,000 осіб, 15,000 з них віком від 14 до 19 років. Ці цифри стосуються лише жінок/дівчат, які є постійними працівниками секс-індустрії, за виключенням тих, які потрапляють у випадкові сексуальні зв'язки з іноземцями за винагороду, для яких немає встановлених даних.¹⁴

Діти у спецзакладах, зокрема дівчатка, знаходяться в особливій групі ризику продажу з ціллю дитячої порнографії. «Відповідно до організацій, що протидіють торгівлі людьми, сексуальне насильство у сиротинцях, як правило, починається у віці 13 років та часто провокується працівниками таких закладів. Численні колишні жителі сиротинців скаржилися організації DRI, що вони спостерігали сексуальну експлуатацію дітей в закладах та після випуску з них».¹⁵

За інформацією організацій, що протидіють торгівлі людьми в Україні, дітей часто забирають безпосередньо із сиротинців для надання сексуальних послуг, а також для примусової праці. Організація DRI провела опитування колишніх жителів сиротинців, здебільшого тих, які живуть на вулицях та у каналізаційних мережах в Одесі та Києві, які говорили про сексуальне та фізичне насильство, побиття та примусову працю, яким вони піддавалися, коли жили у сиротинцях.¹⁶

Численні кампанії були ініційовані українськими та міжнародними ГО для боротьби з проблемою та пропозиції рішень. У 2015 році фонд «Благополуччя дітей» започаткував кампанію «Один з п'яти», яка висвітлювала цю проблему перед батьками, освітянами, фахівцями та іншими та видала ряд інформаційних матеріалів для покращення розуміння, а також підручник про безпечну поведінку з дітьми.¹⁷ Національна дитяча гаряча лінія працює під керівництвом Міжнародного Центру з Прав Жінок «Ла Страда-Україна» з 1 січня 2013 року, а також гаряча лінія в інтернеті проти дитячої порнографії працює он-лайн для того, щоб кожен користувач інтернету зміг анонімно повідомити про випадки дитячої порнографії он-лайн. У 2009 році Україна приєдналася до міжнародної кампанії для запровадження

¹²The Problem of Child Abuse: Attitudes and Experiences in Seven Countries of Central and Eastern Europe: http://www.respectworks.eu/fileadmin/website/downloads/problem_child_abuse_central_eastern_europe.pdf

¹³One in Five campaign, Child Fund: <http://www.childfund.org.ua/campaigns/view/2311/>

¹⁴GLOBAL STUDY ON SEXUAL EXPLOITATION OF CHILDREN IN TRAVEL AND TOURISM. Country Specific Report: Ukraine (2015): <http://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2016/10/3-SECT-UKRAINE.pdf>

¹⁵No Way Home. The Exploitation and Abuse of Children in Ukraine's Orphanages (2015): <http://bettercarenetwork.org/sites/default/files/No%20Way%20Home%20-%20The%20Exploitation%20and%20Abuse%20of%20Children%20in%20Ukraine%27s%20Orphanages.pdf>

¹⁶Ukraine Orphanages Feeder for Child Trafficking. HuffPost (2016): http://www.huffingtonpost.com/laurie-ahern/ukraine-orphanages-feeder_b_7344882.html

¹⁷One in Five campaign, Child Fund: <http://www.childfund.org.ua/campaigns/view/2311/>

Кодексу поведінки для захисту дітей від сексуальної експлуатації у поїздах та туризмі, у якому компанія «Ла Страда-Україна» стала місцевим представником.¹⁸

2.5. ДИТЯЧА ПРАЦЯ

Економічна криза в Україні призвела до того, що багато дітей змушені працювати для покращення свого фінансового становища та фінансового становища своїх сімей. У 2011 році було підраховано, що близько 15,1% дітей віком від 5 до 14 років в Україні незаконно працюють у неофіційних секторах економіки: продаж газет, миття автомобілів, транспортування важких вантажів, збір металобрухту чи навіть жебрацтво, часто в небезпечних умовах, як наприклад, шахти чи будмайданчики, у неналежному одязі та за відсутності необхідного приладдя. Діти віком 10 років, зокрема дівчатка, займаються проституцією та порнографією.¹⁹

Така діяльність та неналежні умови є нищівними для розвитку та здоров'я дітей, що призводить до депресій, зниження апетиту та вживання наркотиків. Вони також заважають навчанню, що означає, що діти зростають без навчальної підготовки чи навиків, необхідних для успішного суспільного та професійного життя. У деяких випадках, дитяча праця загрожує гідності та моралі дитини, особливо, якщо має місце сексуальна експлуатація.

Примусова праця – це найпоширеніша форма національної та міжнародної торгівлі людьми та тісно пов'язана із домашнім насильством. 68% жінок (близько 18 мільйонів) розповідають, що вони зазнавали домашнього насильства, при чому 20% регулярно страждали від нього.²⁰ В той час як діти, які в тій чи іншій формі зазнавали насильства, більше ризикують бути залученими до примусової праці чи бути проданими, існує також зворотній зв'язок: діти, які залучаються до примусової праці можуть стати жертвами насильства.²

Хоча Кодекс праці встановлює мінімальний вік до 16 чи 15 років з дозволом від батьків, а найгірші форми роботи, наприклад, примусова праця, торгівля, кріпацтво заборонені законом, кількість дітей, що залучаються до незаконної праці, викликає тривогу. Національна політика, що стосується праці дітей, не має достатніх знань щодо ситуації, а також коштів для належного впровадження.²¹

2.6. ЦЬКУВАННЯ У ШКОЛІ

Станом на 2017 рік в українських школах зафіксовано 109 000 звернень до психологів з приводу цькування у школах (39% з усіх звернень було від дітей, 29% від вчителів, 5% від сторонніх людей, інші – від батьків). Україна визнана одним зі світових лідерів за рівнем цькування серед підлітків (дані на основі заяви гендиректора Директорату інклюзивної та позашкільної освіти міністерства освіти Лариси Самсонової.²²

Цькування (знущання, залякування, булінг) – це зарозуміла, образлива поведінка, пов'язана з дисбалансом влади, авторитету або сили.²³

¹⁸GLOBAL STUDY ON SEXUAL EXPLOITATION OF CHILDREN IN TRAVEL AND TOURISM. Country Specific Report: Ukraine (2015): <http://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2016/10/3-SECTT-UKRAINE.pdf>

¹⁹Ukraine, Findings on the worst forms of child labor (2011): <https://www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/2011TDA/ukraine.pdf>

²⁰No Way Home. The Exploitation and Abuse of Children in Ukraine's Orphanages (2015): <http://bettercarenetwork.org/sites/default/files/No%20Way%20Home%20-%20The%20Exploitation%20and%20Abuse%20of%20Children%20in%20Ukraine%27s%20Orphanages.pdf>

²¹Ukraine, Findings on the worst forms of child labor (2011): <http://www.humanium.org/en/child-labour/>

²² Булінг у школі (2018) <https://www.5.ua/suspilstvo/torik-v-ukraini-narakhuvay-maizhe-110-tys-zvernen-pro-bulinh-175437.html>

²³ Основні види шкільного цькування (булінгу) <https://childdevelop.com.ua/articles/conflict746/>

Види цькування в дитячих навчальних закладах²⁴:

Вербальне (словесне) – знущання чи залякування за допомогою образливих слів, яке включає в себе постійні образи, погрози й неповажні коментарі про кого-небудь (зовнішній вигляд, релігію, етнічну приналежність, інвалідність, особливості стилю одягу тощо):

Фізичне – агресивне фізичне залякування, що полягає в багаторазово повторюваних ударах, стусанах, підніжках, блокуванні, поштовхах і дотиках небажаним і неналежним чином.

Соціальне – цькування з застосуванням тактики ізоляції, яке припускає, що когось навмисно не допускають до участі в роботі чи іншій діяльності групи, гри, заняття спортом чи іншою громадською діяльністю. Дівчатка частіше, ніж хлопчики, відчувають невербальну ізоляцію та емоційне залякування. Соціальне цькування спричинює гострий душевний біль, який може бути значно тривалішим та сильнішим від фізичного болю.

Кіберцькування (кіберзалякування, булінг у кіберпросторі) полягає у звинувачуванні когось з використанням образливих слів, брехні та неправдивих чуток за допомогою електронної пошти, текстових повідомлень і повідомлень у соціальних мережах. Сексистські, расистські та подібні їм повідомлення створюють ворожу атмосферу, навіть якщо не спрямовані безпосередньо на дитину. Кіберцькування відрізняється від інших видів насильства тим, що дозволяє кривднику зберігати анонімність і тим самим уникати відповідальності за свої дії.

Економічне цькування полягає у руйнуванні або насильницькому відбиранні майна дитини (одягу, шкільного приладдя, особистих речей, гаджетів тощо) та грошей. Часто цей вид цькування проявляється через вимагання (одноразове чи періодичне) грошей, речей під тиском та примушенням, включаючи погрози помсти фізичною силою, розголошення якихось фактів, слухів, пліток про дитину-жертву. Такі дії приносять жертві не лише матеріальні, але й моральні збитки від спричинених фізичних і моральних страждань (болю, страху, приниження).²⁵

²⁴ Основні види шкільного цькування (булінгу) <https://childdevelop.com.ua/articles/conflict/746/>

²⁵ Предотвращение насилия в образовательных учреждениях. Методическое пособие для педагогических работников /Л.А. Глазырина, М.А. Костенко; под ред. Т.А. Епояна. – М., 2015.

РОЗДІЛ 3. СЕРЕДОВИЩЕ ТА ЗАКОНОДАВСТВО

3.1. (НЕ) СПРИЯТЛИВЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Певні джерела демонструють, що спектр доступних для дітей послуг, призначених для уникнення насильства над дітьми та/або усунення його наслідків в Україні є водночас достатнім та недостатнім. Крім цього, зв'язок між судовими, законодавчими та соціальними структурами дуже слабкий, і часто призводить до того, що діти, які залишилися без опіки або які зазнали насильства, вчиняють злочини та потрапляють до в'язниць без будь-якої підтримки і реінтеграції в суспільство.²⁶ У той час як держава несе відповідальність за розвиток, впровадження та виконання державної політики захисту дітей, вона часто не може виконувати власних зобов'язань щодо цього.

При несприятливій економічній ситуації, державні соціальні служби зазнали негативного впливу внаслідок скорочення бюджету, що позбавляє їх можливості відповідати потребам дітей. Бідність, зневага, жорстокість та насильство у сім'ї призводить до того, що багато дітей віддають під опіку держави або вони живуть та працюють на вулицях.²⁷

Поліція часто не втручається у випадках насильства над дітьми, і навіть якщо втручається, процедура розгляду таких випадків (допит постраждалих, оцінка ситуації, попередження таких випадків у майбутньому та ін.) є тривалими, неоднозначними, неефективними та часто неналежними. Спеціалісти у сфері охорони здоров'я також не почуваються відповідальними у боротьбі проти насильства над дітьми, навіть якщо визнають її.

Важливими факторами, які поглиблюють проблему насильства над дітьми в Україні, є низький рівень суспільної обізнаності щодо ситуації та прав дітей, а також недостатня увага, що приділяється головним суспільним факторам. Існує невідкладна потреба підвищити усвідомленість та розслідування основних причин проблеми для заохочення позитивного та неагресивного виховання дітей. Необхідно застосовувати ефективні процедури та механізми для фіксації, моніторингу та дослідження причин насильства над дітьми, а також превентивні заходи. Підсумовуючи, необхідно ретельно дотримуватися законодавства та політики щодо захисту дітей.

3.2. ЗАКОНОДАВСТВО, ЩО СТОСУЄТЬСЯ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Соціальний та законодавчий захист дітей в Україні регулюється багатьма законодавчими актами: Конституцією України; Базовим законодавством охорони здоров'я; Сімейним Кодексом України; законами України «Про захист дитинства», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про профілактику поширення ВІЛ/СНІД та соціального захисту населення», «Про захист прав сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки», «Про основу соціального захисту бездомних громадян та бездомних дітей», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про соціальні служби», «Про протидію торгівлі людьми».

Україна ратифікувала Конвенцію про права дітей 21 серпня 1991 року, яка вступила в дію 20 вересня того ж року. Конвенція - один із головних міжнародних інструментів, що регулюють захист прав дітей, разом з Конвенцією ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки та покарання. Вона зобов'язує країни-учасниці поважати та забезпечувати права Конвенції для кожної дитини в межах своєї юрисдикції без будь-якої дискримінації, незважаючи на расу дитини, її батьків чи її законного опікуна, колір шкіри, стать, мову, релігію, політичні та інші вподобання, національне, етнічне чи соціальне походження, бідність, інвалідність, народження чи інший статус... Країни-учасниці повинні також діяти позитивно та вживати усіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини

²⁶Child Protection Programme, UNICEF Ukraine: https://www.unicef.org/ukraine/activities_11386.html

²⁷Background, Child Protection, UNICEF: https://www.unicef.org/ukraine/activities_4943.html

від усіх видів дискримінації чи покарання на основі статусу, діяльності, вираження думки, чи віри батьків дитини, законних опікунів чи членів родини».

У статті 19 Конвенції про права дитини та в Законі України «Про охорону дитинства» у статті 1 йдеться:

- Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.
- Такі заходи захисту, у випадку необхідності, включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які турбуються про неї, а також здійснення інших форм запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інших заходів у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною, зазначеними вище, а також, у випадку необхідності, для порушення початку судової процедури.

У Законі України «Про охорону дитинства» у статті 10 йдеться про те, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканість та захист гідності. Відтак, держава здійснює захист дитини від:

- Усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють;
- Втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин;
- Залучення до екстремістських релігійних психокультурних угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо.

У Законі України «Про охорону дитинства» у статті 21 серед найгірших форм дитячої праці визначені:

- Усі форми рабства або практика, подібна до рабства, зокрема продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;
- Використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав;
- Використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності;
- Робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини.

Закон України про Запобігання домашньому насильству (2018), робить незаконним будь-яке навмисне фізичне, психологічне, сексуальне чи економічне насильство над будь-яким

членом сім'ї. Тілесні покарання були безпосередньо заборонені у січні 2004 року у новому Сімейному Кодексі (2003 р.), який стверджує, що «кожній дитині гарантується право на свободу, особисту безпеку та гідність. Дисципліна та порядок у сім'ї, освіта та інші потреби дітей повинні бути забезпечені на принципах, заснованих на взаємній повазі, справедливості та без приниження честі та гідності дитини».

Відповідно до 22 статті Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», серед прав постраждалої дитини визначено: «Постраждала дитина має всі права постраждалої особи, реалізація яких забезпечується з урахуванням найкращих інтересів дитини, її віку, статі, стану здоров'я, інтелектуального та фізичного розвитку».

Стаття 127 нового Кримінального Кодексу, який вступив в дію у вересні 2001 року, трактує «катування» будь-якої людини, включаючи дітей, як специфічний злочин та визначає його як «навмисне спричинення серйозного фізичного болю чи фізичних чи розумових страждань через рукоприкладство, тортури чи інші жорстокі дії з метою змусити жертву чи іншу особу вчинити дію проти своєї волі». Особа, що застосовує тортури, підлягає ув'язненню терміном від трьох до п'яти років та від п'яти до десяти, якщо такі дії повторюються чи здійснюються групою осіб. Проте, закон не згадує тортури психологічного характеру, або такі, що здійснюються державними службовцями.

Стаття 52 Конституції України вказує, що «діти мають рівні права, незважаючи на своє походження чи те, були вони народжені у шлюбі чи ні» і що «будь-яке насильство щодо дітей та їх експлуатація караються законом».

РОЗДІЛ 4.

ВПЛИВ БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «КАРІТАС-КИЇВ»

Організація «Карітас-Київ» здійснює низку діяльностей для зменшення та/або викорінення насильства над дітьми в Україні:

- Сприяння захисту прав дітей та покращення суспільного розуміння насильства над дітьми в Україні, його причин та наслідків завдяки проведенню освітніх кампаній, статтям в соціальних мережах, засобам масової інформації, рекламним матеріалам, презентаціям, бесідам та іншим інформативним каналам;
- Підтримка та очолювання проєктів та ініціатив, які сприяють позитивному вихованню дітей та борються з насильством над дітьми;
- Участь у важливих дискусіях та політичних заходах на тему насильства над дітьми разом із зацікавленими особами, включаючи національні та закордонні органи влади, державні соціальні служби, законодавчі органи, установи, школи, інші ГО, спонсорів, та ін.;
- Робота з усіма вищезгаданими сторонами для покращення існуючих законів та процедур, моніторингу та протидії усім формам насильства над дітьми;
- Консультування батьків/опікунів, дітей та членів інших сімей щодо аспектів насильства над дітьми, прав дітей та захисту індивідуально та у групах; визначення причин насильства над дітьми та переадресація до фахівців чи урядовців для подальшого вивчення та прийняття рішень;
- Фіксування та аналіз інформації щодо випадків чи підозри насильства над дитиною; використання цієї інформації у якості свідчення, консультацій сторін та задля сприяння вдосконаленню законів та постанов проти насильства над дітьми;
- Сприяння розвитку дітей та їх соціальній інтеграції у суспільстві через інклюзивну діяльність організації БФ «Карітас-Київ»;
- Проведення усіх можливих превентивних заходів, щоб запобігти насильству над дітьми через покращення розуміння цієї проблеми та проведення навчання щодо цього питання, соціальний супровід, визначення потенційних причин, втручання, рекомендації та інше, як наведено вище;
- Перевірка усіх новоприйнятих працівників, стажерів та консультантів, а також залучених волонтерів шляхом вивчення їхніх резюме, рекомендаційних та мотиваційних листів з увагою на попередній досвід роботи із дітьми, а також проведення персональних інтерв'ю з метою виявлення будь-яких ризикованих факторів стосовно захисту дітей;
- Забезпечення усіх працівників БФ «Карітас-Київ», стажерів, консультантів та волонтерів, на всіх рівнях, які працюють з дітьми безпосередньо чи опосередковано, достатніми знаннями щодо Політики захисту дітей. Здійснення перевірки щодо прочитання, підписання та дотримування ними Кодексу Поведінки та використання його у своїй повсякденній роботі з дітьми.

РОЗДІЛ 5.

ПРАВИЛА ТА ПРОЦЕДУРИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ, РОЗПІЗНАВАННЯ ТА РЕАГУВАННЯ НА НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ (АБО ЙОГО ПІДОЗРУ)

5.1. ЗАПОБІГАННЯ

Дослідження показують, що жорстоке поводження з дітьми є запобіжним, але вимагає всебічного фокусу, який охоплює усі ключові аспекти, з якими дитина має контакт - освіта, охорона здоров'я, соціальні послуги, уряд, правосуддя. Ефективні стратегії запобігання насильству включають внесення певних змін в політику, практики та соціальні норми для створення безпечних, стабільних та підтримуючих відносин та середовища для дітей та їхніх сімей.²⁸

Різні види жорстокого поводження з дітьми взаємопов'язані, та запобігання одного типу може вплинути на інші. Стратегії, що сприяють розвитку безпечних, стабільних та підтримуючих відносин між батьками/опікунами та їхніми дітьми, можуть бути ключовими заради запобігання ранньому розвитку насильницької поведінки у дітей, що зменшить ймовірність насильства у підлітковому віці, ранньому дорослому віці та майбутньому батьківстві.

В той час, як деякі стратегії запобігання насильству зосереджені на більш високому рівні та економічних чинниках, таких як посилення фінансової забезпеченості сімей (державна фінансова підтримка сімей з дітьми, податкові пільги тощо) та політиці праці, дружній до сім'ї (дистанційна робота, баланс між робочим та особистим часом, адекватна система оплати праці), на які БФ «Карітас-Київ» не може впливати безпосередньо, інші зосереджуються на соціальних чинниках – зміні соціальних норм для підтримки батьків та сприяння позитивному вихованню дітей. БФ «Карітас-Київ» може мати прямий вплив на це через такі заходи, як підвищення обізнаності громадськості про жорстоке поводження з дітьми (поширення «сильних» повідомлень через різні канали, наприклад, соціальні мережі, засоби масової інформації, друковані матеріали тощо), лобіювання уряду (як на місцевому, так і на національному рівнях) з метою запровадження більш жорстких процедур покарання для осіб, які виступають насильниками, надання якісних послуг та навчання дітям у дитячому центрі БФ «Карітас-Київ» за допомогою добре розроблених програм, пропонує заходів, професійного та висококваліфікованого персоналу та відповідних умов, і, нарешті, не менш важливо, роботи з батьками на допомоги батькам в удосконаленні своїх батьківських навичок та побудові позитивних відносин зі своїми дітьми.

Зокрема, програми, спрямовані на дітей, як частина стратегії запобігання, зосереджені на розвитку соціальних і комунікативних навичок, налагодженні довірливих стосунків дітей з однолітками та дорослими, мирному розв'язанню конфліктів, роботі в команді, повазі до інших людей, подоланні агресії, гніву та насильницького поводження тощо. Ці програми виконуються через таку діяльність як ігри, лекції, дискусії, консультації, кіно-, арт-терапія, активний відпочинок на природі, виїзди та святкування тощо.

Програми, орієнтовані на батьків, як частина стратегії запобігання насильству, зосереджені на позитивному мисленні, вихованні дитини та дисципліні, вирішенні проблем, управлінні часом та грошима тощо. Вони проводяться в різних формах: батьківські групи (як для матерів так і батьків), групи самопомогі (організовані та при необхідності фасилітовані працівниками БФ «Карітас-Київ»), консультації, тренінги, спільні заходи та свята тощо.

²⁸Preventing Child Abuse and Neglect: A Technical Package for Policy, Norm, and Programmatic Activities (2016): <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/CAN-Prevention-Technical-Package.pdf>

Вищезгадані програми та конкретні заходи супроводжуються середовищем, сприятливим для позитивного навчання та розвитку як дітей, так і батьків – адекватні та комфортні умови (туалети, кухня, опалення, простір для навчання та гри, чай, солодоці) та кваліфікований персонал, який слухає та може надати професійну пораду.

Все перераховане вище є засобами для запобігання насильства над дітьми. БФ «Карітас-Київ» працює над тим, щоб забезпечити їх функціонування та постійно контролює якість послуг, умов та роботи.

Відповідно до Порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ при забезпеченні соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати життю та здоров'ю дитини (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2018 р.), організація допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітям, які постраждали від жорстокого поводження або життю чи здоров'ю яких загрожує небезпека, соціальними закладами передбачає:

- формування навичок відповідального батьківства у батьків, інших законних представників дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- надання дітям і їхнім сім'ям (у разі наявності) соціальних послуг, визначених за результатами оцінки потреб дитини та її сім'ї, у тому числі забезпечення їхнього соціального супроводу, послуг кризового та екстреного втручання в ситуацію з метою негайного усунення або мінімізації її наслідків;
- соціальний супровід дітей та сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах або можуть потрапити в такі обставини;
- направлення в разі потреби сім'ї (або одного з членів сім'ї) з дитиною, життю або здоров'ю якої загрожує небезпека, до центру соціально-психологічної допомоги, спеціалізованої служби підтримки осіб, яка постраждали від домашнього насильства.

5.2. РОЗПІЗНАВАННЯ

Насильство над дітьми іноді важко розпізнати, особливо коли чітких ознак, таких як синяки, немає. Всі працівники БФ «Карітас-Київ», стажери, консультанти та волонтери на всіх рівнях відповідальності, які працюють з дітьми безпосередньо чи опосередковано, повинні звертати увагу на фізичний та емоційний стан дитини, та реагувати на будь-які підозри щодо насильства. Важливо пам'ятати, що насильство над дітьми може бути повторюваним або одноразовим, тому при першому прояві ознак насильства, на них необхідно негайно відреагувати, без очікування повторних ознак.

Поведінка батьків також може дати сигнали жорстокого поводження з дитиною або нехтування нею, тому працівники також повинні бути уважними до проявів поведінки та стосунків між батьками та дітьми. Це може особливо стосуватися батьків, які перебувають під впливом наркотиків або алкоголю, чи мають чіткі прояви раптової зміни їх психічного здоров'я. Знання таких попереджувальних сигналів дає можливість якнайшвидше відреагувати на проблему і надати належну допомогу й послуги дитині та її родині. У той же час важливо розуміти, що кожен попереджувальний знак не означає, що дитина є жертвою насилля.

5.2.1. ОЗНАКИ ФІЗИЧНОГО НАСИЛЬСТВА

- Видимі ознаки, такі як синяки, порізи, опіки, укуси тощо
- Часті травми
- Незвичайні переломи або зламані кістки

5.2.2. ОЗНАКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО (ЕМОЦІЙНОГО) НАСИЛЬСТВА

- Дитина закрита, боїться зробити щось неправильно
- Батьки/опікуни не звертають увагу на свою дитину, немає фізичного контакту або тепла між батьками і дитиною
- Батьки/опікуни звинувачують свою дитину у своїх проблемах

- Батьки/опікуни принижують свою дитину, обзивають або роблять негативні порівняння

5.2.3. ОЗНАКИ НЕДБАЛОГО СТАВЛЕННЯ, ВІДМОВИ ВІД ДІТЕЙ

- Дитина живе в будинку, який є брудним або небезпечним
- Дитина голодна або брудна
- Дитина не має належного одягу (теплого, чистого тощо)
- Дитина живе в небезпечних умовах – з доступом до наркотиків, алкоголю або загрозою насильства
- Дитина часто зла, агресивна або завдає собі шкоди
- Дитина не отримує базового догляду за здоров'ям
- Батьки не звертаються за медичною допомогою, коли їх дитина хворіє або поранилась

5.2.4. ОЗНАКИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА / ЕКСПЛУАТАЦІЇ

- Дитина демонструє знання або інтерес до сексуальних дій, невідповідних до її віку
- Дитина використовує сексуальну мову або має сексуальні знання, які дорослий не очікує від неї
- Дитина просить інших демонструвати сексуальну поведінку дорослих або грати в сексуальні ігри
- Дитина має проблеми з фізичним статевим здоров'ям, включаючи болючість у статевих та анальних областях, інфекції, що передаються статевим шляхом; неповнолітня вагітність
- Дитина з'являється з нез'ясованими подарунками або дорогими речами
- Дитина дружить з людьми, які залучені до сексуального насильства / експлуатації
- У дитини є (значно) старші приятелі-хлопці або подруги
- Дитина страждає від (частих) змін емоційного стану
- Дитина зловживає наркотиками та алкоголем
- Дитина пропадає на певний період часу або регулярно приходиться додому пізно
- Дитина регулярно пропускає школу / соціальний центр або відмовляється вчитись

5.2.5. ОЗНАКИ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ

- Дитина не відвідує школу або часто пропускає заняття
- Дитина пропадає на певний період часу або регулярно приходиться додому пізно
- Дитина постійно втомлена, сонна під час занять / щоденної діяльності
- Дитина має нез'ясовні гроші та / або подарунки
- Дитина приховує інформацію про свій вільний час
- Дитина демонструє ознаки низької самооцінки / самоушкодження
- Ознаки фізичного та/або сексуального насильства

5.2.6. ОЗНАКИ ЦЬКУВАННЯ У ШКОЛІ

- Дитина, яка зазнала вербального цькування, часто замикається в собі, стає надмірно вередливою, має проблеми з апетитом та самоповагою. Може розповідати дорослому, якому довіряє, про образливі слова, сказані на її адресу, і просити його висловити думку щодо того, чи справді ці слова стосуються її.
- Дитина, яка зазнала фізичного цькування, часто боїться розповідати про інциденти такого насильства. Тому потрібно стежити за наявністю непрямих ознак (незрозумілих порізів, подряпин, ударів, синців, пошкоджень на одязі). Часто дитина, яка зазнала чи відчуває загрозу фізичного цькування, скаржиться на головний біль та біль у животі.
- Дитина, яка зазнала соціального цькування, проявляє небажання долучатися до товариства однолітків з більшим, ніж зазвичай, прагненням до самотності. Потрібно стежити за змінами настрою в дитини.
- Дитина, яка зазнає кіберцькування, більшість вільного часу проводить в Інтернеті і при цьому проявляє тривожність і смуток. Часто має проблеми зі сном, може просити

батьків, щоб залишили її вдома і дозволили не ходити до школи чи на улюблені додаткові заняття.²⁹

Існує низка ознак, які можуть свідчити про можливе переживання дитиною стресу, викликаного конфліктами чи насильством у школі:³⁰

- Часті пропуски занять або прогули в певні дні і певних уроків;
- Спізнення на заняття без пояснення об'єктивних причин;
- Відмова дитини від участі в позашкільних заходах без об'єктивних причин або з надуманих причин;
- Часті скарги на погане самопочуття під час занять;
- Замкнутість, замикання в собі, уникання друзів, однокласників, самоізоляція або ізоляція в присутності конкретних осіб;
- Різде зниження успішності, втрата інтересу до навчання чи іншого виду діяльності;
- Недовіра до однолітків та дорослих;
- Низька самооцінка, невпевненість в собі;
- Розсіяність, неувважність, забудькуватість, проблеми з концентрацією уваги;
- Постійне чи періодичне відчуття тривоги, напруги;
- Лякливість, страх голосних звуків і різких рухів;
- Постійно або часто поганий настрій;
- Стан пригнічення або, навпаки, гіперактивності;
- Дратівливість, агресивність;
- Різкі та безпричинні перепади настрою;
- Часто губить або псує особисті речі (мобільний телефон, рюкзак, підручники тощо);
- Синці, порваний чи зім'ятый одяг;
- Відмова пояснити причини вищенаведених фактів чи неправдоподібні пояснення.

За матеріалами методичного посібника «Предотвращение насилия в образовательных учреждениях», жертвою, кривдником чи свідком насильства у школі потенційного може стати кожен учень. Однак можна виділити найбільш типові особистісні особливості, характерні для кривдників, жертв і свідків.

Як правило, ДІТИ-КРИВДНИКИ:

- Впевнені в собі;
- Схильні до домінування в групі та підпорядкуванню інших;
- Морально та фізично сильні;
- Емоційно імпульсивні;
- Легко «включаються» у стан гніву і агресії;
- З низьким рівнем емпатії до своїх жертв;
- Часто «заціпають» не лише своїх однолітків і молодших дітей, але й вчителів, батьків, інших дорослих

Тривожність, спричинена сімейним неблагополуччям, напруженими стосунками з батьками, навчальною неуспішністю і заздрістю до більш успішних учнів з благополучних сімей, може створювати загрозу для статусу домінуючих дітей з благополучної сім'ї. ДІТИ-КРИВДНИКИ вдаються до насильства, тому що воно допомагає їм утвердити свій статус в класі чи групі за допомогою сили, приниженням однолітків, молодших чи старших дітей, вчителів, батьків,

²⁹ Основні види шкільного цькування (булінгу)
https://www.obozrevatel.com/mamaclub/shkola/material/osnovni_vidi_shkilnogo_tskuvannya_bulingu-9347.html

³⁰Предотвращение насилия в образовательных учреждениях. Методическое пособие для педагогических работников /Л.А. Глазырина, М.А. Костенко; под ред. Т.А. Епомяна. – М., 2015.

утримуванням усіх у страху. Нерідко кумирами дітей-кривдників є «сильні особистості», вищі за закони, норми поведінки й моралі.

Відтак, протилежно, **ДІТЯМ-ЖЕРТВАМ**, властиві:

- Невпевненість в собі;
- Низька самооцінка;
- Підвищена чутливість до життєвих труднощів і стресів;
- Підвищена особистісна і ситуативна тривожність;
- Не здатність протистояти насильству;
- Невміння постояти за себе і ефективно спілкуватися з однолітками;
- Фізична слабкість чи лякливність;
- Невміння демонструвати впевненість та приховувати тривогу й страх.³¹

5.3. РЕАГУВАННЯ

Наступна процедура є керівництвом, яке допоможе працівникам, стажерам, консультантам та волонтерам БФ «Карітас-Київ» на всіх рівнях відповідальності, які працюють з дітьми безпосередньо чи опосередковано (включаючи кухарів, прибиральників, охоронців тощо), розпізнати насильство над дітьми на ранньому етапі та довести це до відома особи в організації, яка відповідає за захист дітей (Спеціаліст з питань захисту прав дітей чи Координатор проекту).

5.3.1. ЗВЕРНЕННЯ УВАГИ НА ОЗНАКИ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

Важливо, щоб всі працівники, стажери, консультанти та волонтери БФ «Карітас-Київ» на всіх рівнях відповідальності, які працюють з дітьми безпосередньо чи опосередковано, ознайомилися з «Політикою та Процедурами щодо захисту дітей» в рамках БФ «Карітас-Київ», знали, які є ознаки та симптоми насильства та дотримуються політики та процедур у своїй щоденній роботі.

5.3.2. СТАВЛЕННЯ ЗАПИТАНЬ ЩОДО ПОВЕДІНКИ

Ознаки насильства над дітьми можуть не бути очевидними або видимими на перший погляд, і дитина може не розповісти нікому про те, що з нею відбувається. Ті, хто є у найбільш довірливих стосунках з дитиною (чи то охоронець, прибиральник чи соціальний працівник), повинні намагатися дізнатися більше інформації від дитини, коли і де це доцільно. Дитину також можна спрямувати до психолога, який, у свою чергу, повинен намагатися зібрати додаткову інформацію.

Якщо дитина визнає насильство, вона повинна бути сприйнята серйозно та запевнена, що будуть прийняті належні дії для забезпечення її безпеки. Якщо насильство відбувається вдома, працівник повинен старатися дізнатися інформацію від дитини про те, куди вона може піти переночувати і кому вона довіряє (бабуся, дідусь, дядько, тітка, друзі тощо). За жодних обставин над дитиною не слід сміятися, ігнорувати чи відсилати. Інформація, якою поділилась дитина, повинна бути розкрита лише Спеціалісту з питань захисту прав дітей чи Координатору проекту.

Якщо дитина самостійно повідомляє дорослому, якому довіряє, про те, що вона чи хтось з її друзів, піддається знущанням, цькуванню, потрібно підтримати її та похвалити за те, що вона набралася сміливості й відверто розповіла про це. Слід одразу зібрати необхідну

³¹Предотвращение насилия в образовательных учреждениях. Методическое пособие для педагогических работников /Л.А. Глазырина, М.А. Костенко; под ред. Т.А. Епояна. – М., 2015.

інформацію, не дозволяючи сердитися чи проявляти надмірне хвилювання в присутності дитини. Важливо наголосити дитині на різниці між фактом фальшивого доносу на когось та відвертою розмовою з дорослим і відкритою правдою, яка може допомогти.

Якщо дитина НЕ визнає насильства, то особа, яка виявила ознаки насильства, повинна повідомити про свої підозри Спеціалісту з питань захисту прав дітей чи Координатору проекту та забезпечити конфіденційність проблеми, тобто не розповсюджувати інформацію про дитину та ситуацію, в якій вона опинилася, за будь-яких обставин.

5.3.3. ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО НАСИЛЬСТВО

Спеціаліст з питань захисту прав дітей або Координатор проекту, з того моменту, коли дізналися про випадок насильства над дитиною або його підозру (самі, від дитини, колеги чи когось із інших), несуть відповідальність за офіційне повідомлення про цей випадок чи його підозру, використовуючи затверджену форму БФ «Карітас-Київ» «Форма повідомлення про насильство над дітьми (чи його підозру)». Особа, яка повідомляє про насильство, повинна надати якомога більше інформації, включаючи особисту інформацію про дитину та її сім'ю/опікунів, будь-яку відому інформацію про насильника (або підозрюваного), інформацію про випадок насильства (що сталося, коли, як, хто був залучений), інформацію про ознаки насильства тощо.

Ця форма заповнюється в 2 примірниках, один з яких повинен бути поданий та зберігатися в дитячому центрі БФ «Карітас-Київ», де було повідомлено про випадок насильства або його підозру, а інший примірник має бути переданий у відповідні державні соціальні служби у справах дітьми та/або поліцію (якщо це необхідно).

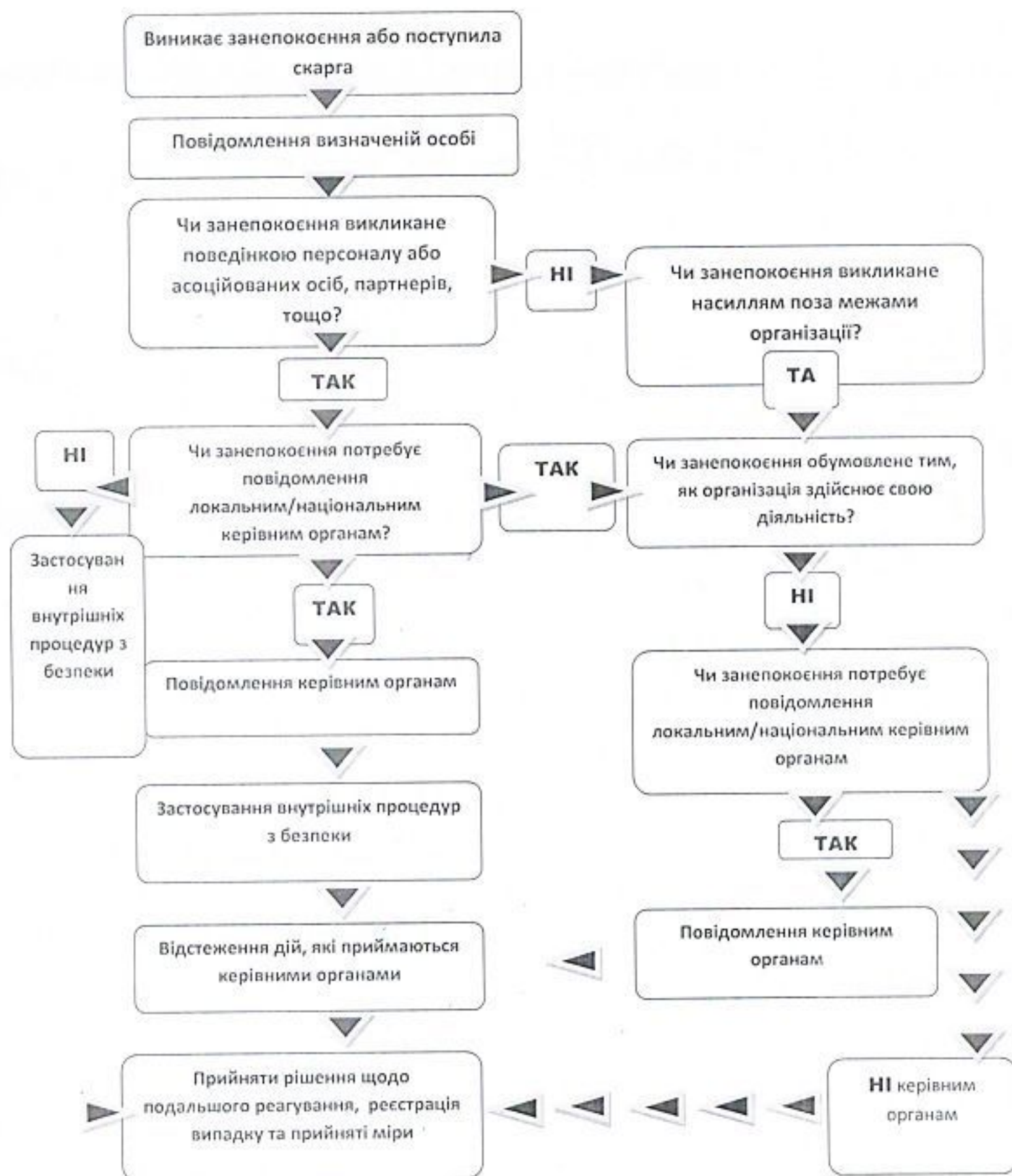
Відповідно до Порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ при забезпеченні соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати життю та здоров'ю дитини (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2018 р.), обов'язковим є проведення оцінки рівня безпеки дитини з метою виявлення загроз її життю або здоров'ю, пов'язаних із:

- незабезпечення дитини належним харчуванням, необхідною медичною допомогою, відповідним до віку доглядом;
- залишенням дитини віком до 7 років або дитини у безпорадному стані (хворої, з обмеженням життєдіяльності тощо) в приміщенні, громадському або іншому місці без нагляду осіб, які досягли 14 років;
- залишенням дитини віком до 10 років більше ніж на півгодини на вулиці без відповідного до природно-кліматичних умов одягу або без дотримання відповідного до віку температурного режиму;
- залишенням дитини під наглядом осіб із наявними ознаками алкогольного чи наркотичного сп'яніння, перебування під дією психоактивних речовин, вираженого психічного розладу;
- невідкладним станом батьків дитини, що є прямою загрозою їхньому життю та здоров'ю або життю та здоров'ю їхнього оточення;
- обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій, збройних конфліктів тощо;

Дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати її життю та здоров'ю, може бути виявлена:

- шляхом самозвернення до будь-якої із уповноважених структур;
- юридичними та фізичними особами;
- посадовими особами, працівниками уповноважених структур при виконанні професійних чи службових обов'язків.

5.3.4. ПРИКЛАД ПРОЦЕДУРИ ПОВІДОМЛЕННЯ

5.4. ПЕРЕНАПРАВЛЕННЯ

Про кожен окремий очевидний випадок насильства над дітьми (або його підозра) потрібно повідомити в державні соціальні служби у справах дітьми та поліцію (якщо це необхідно), не чекаючи повторних випадків для підтвердження цієї підозри. Важливо пам'ятати, що навіть після перенаправлення випадків насильства над дітьми до відповідних служб, Спеціаліст з питань захисту прав дітей або Координатор проекту БФ «Карітас-Київ» надалі несе відповідальність за те, щоб це перенаправлення не було проігнороване або відкинуте цими службами. Відповідальна особа повинна підтримувати регулярний контакт зі службою у справах дітей для перевірки прогресу щодо вирішення проблеми, а також надалі більш уважно стежити за фізичним та емоційним станом дитини.

Якщо дитина надалі прогулює заняття в школі (або взагалі залишає школу), має помітні ознаки або симптоми фізичного насильства, або демонструє будь-які інші ознаки насильства, перелічені у Розділі 2 - Розпізнання, особа, відповідальна за захист дітей має звернутися до державних соціальних служб у справах дітей для того, щоб переконатися, що приймаються відповідні міри для вирішення проблеми. Відповідальна особа не може досліджувати випадок насильства над дитиною самостійно (або делегувати це іншому працівнику організації) - тобто відвідувати дім дитини без попередження або дозволу, спілкуватися з друзями або сім'єю дитини про випадок насильства без проінформованої згоди дитини тощо, - оскільки це поза її компетенцією та повноваженнями. Проте, якщо є необхідність, вона може допомогти в інший спосіб, який: не нашкодить дитині, не зламає її довіру до персоналу чи організації та не дозволить поширюватися конфіденційній інформації. Така допомога може бути у формі пошуку додаткової інформації від дитини або батьків (якщо вони відвідують центр) через неформальні розмови, консультації з психологом тощо.

Відповідно до Порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ при забезпеченні соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати життю та здоров'ю дитини (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2018 р.), робота органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення щодо соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі в разі виявлення випадків жорстокого поводження з ними, безпосередньої загрози їхньому життю або здоров'ю, забезпечення їхніх прав та інтересів проводиться з дотриманням таких принципів:

- забезпечення найкращих інтересів та безпеки дитини;
- недопущення дискримінації дитини;
- урахування думки дитини при розв'язанні питань, що стосуються її життя;
- конфіденційності інформації про дитину.

У разі надходження повідомлення про дитину, яка постраждала від жорстокого поводження або життю чи здоров'ю якої загрожувє небезпека, служба у справах дітей разом із уповноваженим підрозділом органу Національної поліції, фахівцем із соціальної роботи, представниками закладу охорони здоров'я невідкладно проводить оцінку рівня безпеки дитини. До проведення такої оцінки можуть бути додатково залучені інші уповноважені структури в межах їхніх повноважень.

У разі виявлення (підтвердження) під час проведення оцінки рівня безпеки дитини фактів загрози її життю чи здоров'ю вона може бути негайно направлена до закладу охорони здоров'я для обстеження та надання необхідної медичної допомоги, в тому числі лікування в стаціонарних умовах, та документування фактів жорстокого поводження з нею або тимчасово влаштована відповідно до пункту 31 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою

Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 (Офіційний вісник України, 2008 р., № 76, ст. 2561), зокрема, до центру соціально-психологічної реабілітації дітей, центру соціальної підтримки дітей та сімей, у сім'ю патронатного вихователя для забезпечення отримання нею послуги соціально-психологічної реабілітації згідно з програмою, затвердженою Мінсоцполітики.

За результатами проведення оцінки рівня безпеки дитини та за необхідності – відповідних заходів реагування складається акт згідно з додатком 10 до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 (Офіційний вісник України, 2008 р., № 76, ст. 2561).

Після тимчасового влаштування дитини вживаються заходи щодо:

- соціального супроводу батьків дитини з метою відновлення їхнього батьківського потенціалу та формування навичок відповідального батьківства;
- відібрання дитини відповідно до статті 170 Сімейного кодексу України;
- забезпечення взяття дитини на первинний облік дітей, які залишилися без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з метою організації їй соціального захисту відповідно до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 (Офіційний вісник України, 2008 р., № 76, ст. 2561).

Відповідно до Порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ при забезпеченні соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати життю та здоров'ю дитини (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2018 р.), організація допомоги дітям, які постраждали від жорстокого поводження, життю або здоров'ю яких загрожує небезпека, **органами Національної поліції** передбачас:

- цілодобове прийняття інформації, в тому числі усної, про дітей, яким загрожує небезпека, працівниками усіх підрозділів і вжиття невідкладних заходів реагування;
- проникнення до житла чи іншого приміщення (володіння) особи без її згоди або вмотивованого рішення суду у невідкладних випадках, пов'язаних із виникненням безпосередньої загрози життю або здоров'ю дитини, або за наявності підстав вважати, що така загроза існує;
- за наявності ознак кримінального правопорушення – внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, у зв'язку з чим вживаються подальші слідчі (розшукові) дії.

Організація допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, **закладами освіти** передбачас:

- організацію роботи психологічної служби та соціально-педагогічного патронажу в системі освіти з дітьми та їхніми батьками;
- проведення з батьками та іншими учасниками освітнього процесу роз'яснювальної та виховної роботи із запобігання, протидії негативним наслідкам жорстокого поводження з дітьми, залишення дитини в небезпеці.

Організація допомоги дітям, яким загрожує небезпека, **закладами охорони здоров'я** передбачас:

- прийняття дітей, у тому числі цілодобове, яким загрожує небезпека, надання їм необхідної медичної, психологічної (за наявності в закладі охорони здоров'я психолога) допомоги та документування фактів жорстокого поводження з дітьми.

КОДЕКС ПОВЕДІНКИ

Для прочитання та підписання усіма працівниками організації БФ «Карітас-Київ» стажерами, консультантами, волонтерами на всіх посадових рівнях, які працюють з дітьми безпосередньо чи опосередковано.

1. Усі працівники БФ «Карітас-Київ», стажери, консультанти та волонтери зобов'язані ніколи не використовувати будь-якої форми фізичних (тілесних) покарань, неналежних висловлювань, психологічного маніпулювання, сексуальну експлуатацію чи будь-які інші форми насильства над дітьми, вказані вище. Невиконання цих вимог становить серйозне порушення та є причиною для звільнення;
2. Усі працівники БФ «Карітас-Київ», стажери, консультанти та волонтери повинні поводитися відповідно до цінностей, місії та бачень Конфедерації Caritas Internationalis, а, отже, й БФ «Карітас-Київ», вказаних вище;
3. Усі працівники БФ «Карітас-Київ», стажери, консультанти та волонтери відповідальні за створення та підтримку позитивного й безпечного середовища, яке запобігає дискримінації, недбалості, фізичному, словесному насильству чи іншій формі насильства над дітьми;
4. Усі працівники БФ «Карітас-Київ», стажери, консультанти та волонтери організації зобов'язані завжди захищати права дітей, а також приймати рішення у найкращих інтересах дітей та відповідати «Політиці та Процедурам захисту дітей» БФ «Карітас-Київ»;
5. Усі працівники БФ «Карітас-Київ», стажери, консультанти та волонтери зобов'язуються НЕ зловживати своїми повноваженнями та/або посадовими обов'язками для впливу на життя чи добробут дітей;
6. Усі працівники БФ «Карітас-Київ», стажери, консультанти та волонтери зобов'язуються ніколи не вимагати від дітей будь-яких послуг чи дій взамін на захист чи допомогу;
7. Усі працівники БФ «Карітас-Київ», стажери, консультанти та волонтери зобов'язуються НЕ підтримувати та не брати участі у будь-якій формі незаконних, експлуатаційних чи жорстоких дій за участю дітей, включаючи дитячу працю та торгівлю дітьми;
8. Обмін грошима, працевлаштування, сексуальні послуги чи інші форми приниження дітей, експлуатаційна поведінка строго заборонені та караються законом;
9. Дії сексуального характеру з дітьми (до 18 років) вважаються кримінальним злочином, незважаючи на згоду самих дітей чи їх батьків/опікунів. Незнання віку дитини не звільняє від відповідальності;
10. Усім працівникам БФ «Карітас-Київ», стажерам, консультантам та волонтерам фото та відео дітей можна робити лише за інформованою згодою самих дітей та їх законних представників. Така згода повинна бути отримана у письмовій формі в присутності представника БФ «Карітас-Київ». Такі матеріали повинні представляти дітей з повагою та без приниження їх гідності, а також передавати реальний контекст та факти;
11. Усі працівники БФ «Карітас-Київ», стажери, консультанти та волонтери повинні забезпечити конфіденційність усієї інформації про дітей. Будь-яка інформація про дітей може розголошуватися виключно на основі принципу «мінімальна необхідна інформація» та лише при крайній необхідності протягом виконання офіційних обов'язків. Ціллю такого підходу є звести до мінімуму потенційні інциденти інформаційного насильства, обмеживши доступ до інформації, надавши його тільки тим, хто діятиме у найкращих інтересах дітей (не заради простої цікавості);
12. Усі працівники БФ «Карітас-Київ», стажери, консультанти та волонтери повинні повідомити особу, відповідальну за захист дітей (призначену організацією) та використовувати сформований комплексний механізм для фіксації підозрюваних і

реальних випадків насильства над дітьми, забезпечуючи конфіденційність (анонімність, якщо необхідно) та нерозголошення особистих даних жертв інциденту;

13. Усі працівники БФ «Карітас-Київ», стажери, консультанти та волонтери на всіх рівнях посад, які працюватимуть з дітьми безпосередньо чи опосередковано, повинні ознайомитися з цією «Політикою та Процедурами захисту дітей» та підписати її перед початком роботи або протягом офіційного вступу на посаду.
14. У разі, якщо випадок насильства був донесений до уваги будь-якого працівника, стажера, консультанта або волонтера БФ «Карітас-Київ», він/вона повинна повідомити про це спеціалісту з питань захисту прав дітей та заповнити форму повідомлення (див. нижче), забезпечуючи цілковиту конфіденційність та нерозголошення персональних даних дитини.

ПРОСТІ «МОЖНА» ТА «НЕ МОЖНА»

Існують деякі прості правила та процедури, які мінімізують ризик реального та заявленого інциденту. Більшість із них є логічними та вже виконуються, проте, важливо, щоб усі ті, хто працює з дітьми, були відповідальними за їх виконання.

- Поважати інших, визнаючи їхнє право на особисте життя
- Знати ситуації, які можуть становити ризик та протидіяти цим ситуаціям
- Планувати та організовувати будь-які заходи, що стосуються дітей так, щоб мінімізувати ризики
- Розуміти, що необхідно бути обережними у ситуаціях «сам-на сам»
- Надавати дітям можливість ділитися своїми відчуттями, тривогами, хвилюваннями
- Пам'ятати, що інші можуть неправильно трактувати ваші дії, незважаючи на ваші хороші наміри
- Не проводити час із дітьми наодинці – планувати дії так, щоб була присутня більш, ніж одна особа, або, принаймні, інші люди були у полі зору та слуху
- Не перебувати з дитиною наодинці в машині, навіть під час коротких поїздок (за винятком, якщо це необхідно з причин безпеки). Якщо цього неможливо уникнути, переконайтеся, що дорослі опікуни або інші члени колективу знають про це
- Уникати неналежного фізичного чи словесного контакту з дітьми
- Уникати демонстрування дітям прикладів негативної поведінки (вибух гніву, розбивання предметів, неконструктивне вирішення конфліктів тощо)
- Не демонструвати надмірної прихильності до окремих, конкретних осіб
- Не робити двозначних зауважень чи жестів, навіть жартома
- Не знецінювати та не перебільшувати значення проблем чи питань, зміст яких торкається насильства над дітьми
- Не покладатися на власну хорошу репутацію для свого захисту
- Бути готовим до вирішення проблеми, пов'язаної із насильством над дитиною
- Публікувати фото із зображеннями дітей-бенефіціарів можна лише після того, як батьки чи опікуни дадуть письмовий дозвіл на це, а також після усного дозволу самої дитини (зображення мають бути зібрані у рамках окремих заходів і, за можливістю, представляти групи дітей, а не окрему дитину; щоби попередити скачування відео, рекомендується використовувати незалежний сервер);
- Не можна, щоб запрошений окремий фотограф чи відео-оператор проводив час із дітьми наодинці або мав доступ до дітей без нагляду працівників організації;
- Підписуючи фото, не можна використовувати імена та прізвища дітей.

**МАТРИЦЯ ОЦІНКИ ПОТЕНЦІЙНИХ РИЗИКІВ, ЯКІ
МОЖУТЬ ЗАГРОЖУВАТИ ДІТЯМ ПІД ЧАС ЗАХОДІВ ЧИ
ПОСЛУГ, ЩО НАДАЮТЬСЯ БФ «КАРІТАС-КИЇВ»
(РОБОЧИЙ БЛАНК)**

Захід, послуга, контекст (вказіть, опишіть)	
Персонал та інші задіяні особи (вказіть, хто задіяний у заході, хто надає послугу)	
Контакт/зв'язок з дитиною (дітьми) (опишіть природу контакту з дитиною (дітьми) в рамках вказаного заходу, послуги тощо)	
Інформація про дитину (дітей)	
Потенційні ризики (опишіть ризики, враховуючи усі види насильства – фізичне, психологічне/емоційне, недогляд, сексуальне, експлуатація дитячої праці)	

ФОРМА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО НАСИЛЬСТВО НАД ДИТИНОЮ (ЧИ ЙОГО ПІДОЗРУ)

Будь ласка, подайте якомога більше інформації

ЧАСТИНА I

Про особу, що надає інформацію

ПІБ		
На якій посаді у БФ «Карітас-Київ»		
Контактна інформація	Телефон:	
	Ел.адреса:	
Дата та час повідомлення		
Ваше відношення до дитини, про яку повідомляєте		

ЧАСТИНА II

Про дитину

Ім'я та прізвище		
Стать (Ч/Ж)		Вік
Чи є інвалідність/ особливі потреби?		
Адреса		
З ким проживає дитина?		
Контактна інформація дитини		
Контактна інформація основного опікуна		

ЧАСТИНА III

Про підозру насильства

Що спричинило Ваші підозри? Ви були свідком насильства, чи підозрюєте його факт?	
Чи було здійснено обвинувачення? Чи дитина сама повідомила про насилля? Якщо так, яким чином?	
Дата, час та місце інциденту	
Опис ситуації/Ваші спостереження	
Хто ще був залучений (інші діти, батьки тощо)?	
Які були застосовані дії/міри Вами або іншими? Як Ви справилися із ситуацією?	

Підпис особи, яка повідомляє

Підпис Спеціаліста з питань захисту прав дітей/
Координатора проекту БФ «Карітас-Київ»

Дата

Дата

ФОРМА РЕЄСТРАЦІЇ ВИПАДКУ НАСИЛЬСТВА У ШКОЛІ З МЕТОЮ ВЖИТТЯ НЕОБХІДНИХ ЗАХОДІВ ³²

Дата повідомлення про факт насильства _____

Прізвище та ім'я особи, яка повідомила про факт насильства _____

Хто ця особа (підкресліть):

- Постраждалий
- Учень
- Батько, мама чи опікун учня
- Працівник освітнього закладу
- Невідомо
- Інше _____

Прізвище та ім'я особи, яку повідомили про факт насильства _____

Зміст повідомлення _____

Дата і час випадку, який стався _____

Місце, де стався випадок _____

Короткий опис того, що сталося (після з'ясування обставин) _____

Ознаки якого виду насильства притаманні даному випадку? (підкресліть)

- Фізичне
- Психологічне
- Сексуальне
- Вимагання, відбирання грошей, речей
- Кібербулінг
- Дискримінація дій чи висловлювання
- Одинокий випадок

³²Предотвращение насилия в образовательных учреждениях. Методическое пособие для педагогических работников /Л.А. Глазырина, М.А. Костенко; под ред. Т.А. Епомяна. – М., 2016.

Органи внутрішніх справ

Так Ні Невідомо

Інші інстанції

Так Ні Невідомо

ЗАКЛЮЧЕННЯ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Рекомендації щодо плану соціально-психологічної роботи з потерпілим для зменшення шкоди від насильства

Хто, на Вашу думку, може реалізувати цей план?

Хто, на Вашу думку, може реалізувати цей план?

Рекомендації щодо плану соціально-психологічної роботи зі свідками для зменшення шкоди від насильства

Хто, на Вашу думку, може реалізувати цей план?

План дій щодо подальшого контролю ситуації
